

УДК 37.03(510)
DOI: 10.32342/2522-4115-2021-1-21-7

С.С. НАУМЕНКО,
*викладач кафедри східних мов
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У КИТАЇ: НАУКОВІ РОЗВІДКИ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

Сьогодні в Китаї існують дві основні філософські позиції щодо навчання і виховання обдарованих і талановитих людей: згідно з однією позицією підкреслюється важливість природних талантів і обдарованості, відповідно до іншої – думка про те, що талант можна виховати і розвинути в кожній дитині. Освіта для обдарованих у Китаї розвивалася з давніх часів, але донині немає офіційного закону, який би регулював роботу з обдарованими дітьми, також немає чіткої політики підтримки освіти для обдарованих. Програми навчання для обдарованих дітей впроваджуються лише у кількох школах в економічно розвинутих районах. Ґрунтуючись на психологічних дослідженнях і освітній практиці, у Китаї розроблено процедуру і методiku виявлення та відбору обдарованих дітей, яка базується на кількох ключових аспектах: першочергове значення надається високій академічній успішності, загальним інтелектуальним здібностям, особистісним якостям, рівню вмотивованості, творчим здібностям. Навчальний план для обдарованих учнів, зазвичай, формується на підході «прискореного навчання», що передбачає оволодіння змістом навчання за більш короткий термін порівняно з традиційною програмою. Так, обдаровані діти закінчують навчання на здобуття середньої освіти на чотири-п'ять років раніше. Кілька освітніх закладів пропонують програми «збагачення», що передбачає поглиблене вивчення окремих предметів відповідно до здібностей і потреб дитини. У Китаї активно проводяться наукові дослідження у галузі обдарованості й талановитості, які передбачають реалізацію двох підходів: психологічний підхід, який підтримує природний розвиток дітей; освітній підхід, який передбачає врахування особливих потреб обдарованих учнів і пропонує їм відповідні освітні програми і послуги. Для китайських науковців дуже важливим є виявлення і вирішення практичних проблем роботи з обдарованими дітьми, підкреслюючи роль особистих зусиль і впливу суспільства. Реалізація програм розвитку талантів щодо загальної академічної успішності показала високі результати китайських учнів за кількома міжнародними оцінками здібностей, таким як PISA і TIMMS.

Ключові слова: обдарованість, навчальні програми, система освіти, наукові дослідження, теоретико-методичні підходи, робота з обдарованими.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Багато років вітчизняна школа орієнтувалася на так званого середнього учня, а вчителі зазвичай більше уваги приділяли тим учням, які мали труднощі із засвоєнням освітнього контенту. Лише в останні роки українська система шкільної освіти почала враховувати принцип дитиноцентризму та потреби учнів, які проявляють не тільки особливий інтерес до певних наук, але і захоплюються ними, досягають значних успіхів у цьому. Серед найбільш цікавих і загадкових явищ природи дитяча обдарованість займає одне з провідних місць. Проблеми її діагностики та розвитку хвилюють педагогів упродовж багатьох століть. Інтерес до неї в наш час дуже високий, і це пояснюється суспільними потребами. І, перш за все, потребою суспільства в неординарній творчій особистості. Актуальність цієї теми полягає в тому, що науково-технічний і технологічний розвиток, формування інформаційного суспільства ставить питання про нове покоління висококваліфікованих працівників, формування творчих здібностей

яких має бути розпочато ще в ранньому дитинстві. Для того, щоб талановита людина «відбулася», необхідна наявність не тільки природних якостей, а й відповідної освіти і соціального середовища. У цьому аспекті цінним є вивчення досвіду провідних країн світу, зокрема Китаю, який останніми роками займає лідируючі позиції в багатьох галузях науки, економіки, виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Установлено, що питання навчання і виховання обдарованих дітей розглядалися багатьма вченими. Так, індивідуальні відмінності обдарованих дітей розглядали Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, психологічні основи та структури обдарованості вивчали Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Н. Лейтес, О. Матюшкін, К. Платонов, С. Рубінштейн, теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих учнів розкрито в працях П. Торранса, Б. Шадрікова. Особливості навчання обдарованих дітей у КНР розглядали як У. Яньлін, В. Алфімов, Д. Перепада, С. Кириченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим у вітчизняній науково-педагогічній думці залишаються недостатньо проаналізованими китайські психолого-педагогічні дослідження, а також не розкрито проблеми наукових і методичних підходів до організації роботи з обдарованими дітьми в Китаї.

Метою статті є аналіз науково-методичних підходів та дослідницьких розробок у сфері роботи з обдарованими дітьми в Китаї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Установлено, що протягом усієї історії розвитку освіти для обдарованих людей у Китаї паралельно існують дві основні філософські позиції щодо навчання і виховання обдарованих і талановитих людей. Згідно з однією позицією підкреслюється важливість природи, визнається, що обдаровані й талановиті учні відрізняються від інших, вони являють собою групу з особливими освітніми потребами. Такий підхід передбачає створення спеціальних умов для обраної групи учнів, які визначені як обдаровані. Зазвичай для цього підходу використовується китайське поняття 超常教育, що означає «освіта для обдарованих дітей». Інший підхід полягає в тому, що кожна дитина має потенціал для розвитку певних талантів, який можна виховати і розвинути. Зазначений підхід полягає в тому, щоб сформувати таку систему освіти, яка дозволяє кожному учневі розвивати свої потенційні таланти. Для цього підходу використовується китайське поняття 资优教育, що означає «освіта для учнів зі здібностями». З точки зору освітніх завдань, «освіта для обдарованих дітей» зосереджена на дошкільній, початковій та середній освіті, тоді як «освіта для учнів зі здібностями» – на здобувачів усіх рівнів освіти, від дошкільної до вищої.

У ході наукового пошуку встановлено, що обдаровані учні у КНР мають певні права, наприклад, законне право на доступ до фахової освіти, яке могло б задовольнити їхні потреби. Хоча освіта для обдарованих у Китаї розвивалася понад три десятиліття, донині немає офіційного документа або закону, який би сформулював законні права обдарованих учнів. Перший спеціальний клас для обдарованих молодих людей був заснований у 1978 р., основна мета виховання обдарованих учнів полягала в тому, щоб «служити національним інтересам, надаючи потік талантів» [4, с. 70].

Через відсутність законодавства або регулювання прав обдарованих учнів спеціальні програми для обдарованих учнів розглядаються скоріше як привілей, ніж як право, і, крім того, ці програми доступні тільки обмеженій кількості дітей, які проживають в економічно розвинутих районах, таких як Пекін, Тяньцзінь і Шанхай. Таким чином спеціальна освіта для обдарованих не відкрита для всіх талановитих дітей, які потребують особливих програм навчання. Крім того, у КНР немає чіткої національної та регіональної політики підтримки освіти для обдарованих, і тому пов'язані з цим програми та академічні дослідження недостатньо розвинуті через недостатність пріоритетів і ресурсів. Сьогодні в Китаї існує тільки один науково-дослідний інститут обдарованих дітей з офіційною підтримкою, а саме Центр досліджень обдарованих дітей Інституту психології Китайської академії наук, який розташований у Пекіні. У цілому менше 10 шкіл пропонують освітні програми для обдарованих дітей в континентальному Китаї. З огляду на велику чисельність населення і потенційний резерв талантів Китаю, організацій, програм і досліджень, присвячених обдарованим дітям вкрай недостатньо. Зважаючи на це, у Китаї існує гостра необхідність в ухваленні спеціальної політики підтримки прав обдарованих дітей і молоді на національній і регіональній основі.

Варто зазначити, що в Китаї, ґрунтуючись на психологічних дослідженнях і освітній практиці, розроблено процедуру і методіку виявлення та відбору обдарованих дітей, яка базується на кількох ключових особливостях. Так, першочергове значення у Китаї надається урахуванню академічної успішності обдарованих учнів, яка є ключовим компонентом порівняно з творчими і перформативними талантами, такими як мистецтво, музика, спорт тощо. Крім акценту на академічній успішності, школи та інші установи, як правило, використовують багатогранний спосіб виявлення обдарованих людей, який включає загальні інтелектуальні здібності, особистісні якості, рівень вмотивованості, творчі здібності тощо. Наприклад, загальноосвітні школи в Китаї, орієнтовані на навчання обдарованих дітей, використовують «комбінацію тестів інтелекту, успішності, співбесід і спостережень за поведінкою» [4, с. 71] для прийому учнів на спеціальну програму.

Установлено, що через брак інституційних механізмів для виявлення обдарованих учнів, а також обмежених шансів приєднатися до спеціальних програм, процедура ідентифікації стала дуже виборчою і має тенденцію визнавати обдарованими тих дітей, які розвинені різнобічно, тобто тих, хто є кращими з кращих в різноманітних сферах знань та має високий рівень успішності за всіма академічними предметами, має гарну фізичну підготовку і володіє позитивними моральними характеристиками. Хоча цей підхід базований на всебічному розумінні того, «хто є обдарованим учнем», занадто вимогливий процес «відбору» не враховує певні види обдарованості дітей, у тому числі обдарованість дітей з обмеженими фізичними можливостями.

У ході науково-педагогічного дослідження встановлено, що навчальний план для обдарованих учнів зазвичай формується на підході «прискореного навчання», що означає, що «діти знайомляться з новими поняттями і новим навчальним матеріалом у більш ранньому віці, ніж інші діти, або вивчають той же зміст за коротший час» [17, с. 370]. За такого підходу обдарованим дітям потрібно менше часу, щоб закінчити навчання за курсом загальноосвітньої школи, і вони складають вступні іспити до коледжу в більш ранньому віці. Наприклад, пропонуємо ознайомитися з класичним планом навчання для обдарованих дітей: «витратити 4 роки на те, щоб закінчити початкову школу, витратити 4 роки на те, щоб закінчити середню школу, вчитися в коледжі у віці 14 або 15 років, 4 роки на бакалаврат, 2 роки на магістратуру, два роки для Ph.D. дослідження» [6, с. 22]. На відміну від цього, план звичайної системи освіти складається з 5–6 років початкової освіти, 3–4 років неповної середньої освіти і 3 років старшого середньої освіти [8]. Отже, обдаровані діти не тільки закінчують навчання до здобуття середньої освіти на чотири-п'ять років раніше, ніж інші діти, але і повинні якомога швидше завершити свою вищу освіту.

Прискорений підхід деякою мірою задовольняє потребу країни в талановитій молоді у короткотерміновій перспективі, особливо в галузі науки і технологій. Однак багато дослідників і викладачів стурбовані цим підходом, посилаючись на кілька недоліків, зокрема такі: через ефект «велика риба в маленькому ставку» обдаровані учні можуть відчувати сильний тиск з боку своїх однолітків, переживати соціальні та емоційні проблеми; освітні цілі для обдарованих учнів у прискореному підході обмежуються високою академічною успішністю і, отже, не пропонують багатогранного підходу. Хоч сьогодні ці питання широко порушуються в китайській педагогічній думці та викликають стурбованість освітян і суспільства, реальні ефекти програм прискореного навчання ще вивчаються.

Окрім звичайних програм прискореного навчання, спрямованих на досягнення високих результатів на вступних іспитах до коледжу (Gaokao), лише кілька освітніх закладів пропонують програми «збагачення», що означає «навчання, що забезпечує глибину і широту регулярного навчання відповідно до здібностей і потреб дитини» [17, с. 371]. Одним із прикладів є середня школа при китайському університеті Ренмін, яка не скорочує (не прискорює) навчальний рік для обдарованих учнів, а натомість пропонує додаткові навчальні матеріали та заходи для обдарованих дітей. Доцільно зазначити, що поєднання підходів прискорення і поглиблення, розроблених з урахуванням планування та реалізації шкільних програм, принесе користь обдарованим учням і допоможе розвинути їхній потенціал.

Зважаючи на такі суперечливі підходи до навчання і виховання обдарованих дітей, у Китаї активно проводяться наукові дослідження у галузі обдарованості і талановитості. Так, дослідження обдарованих дітей передбачає реалізацію двох підходів: психологічно-

го, який підтримує природний розвиток дітей; освітній підхід, який передбачає врахування особливих потреб обдарованих учнів і пропонує їм відповідні освітні програми і послуги.

Розглянемо результати деяких наукових досліджень психологічного підходу, які можна умовно поділити на три категорії: дослідження пізнання (включаючи когнітивні навички, навички мислення і самооцінку); роботи, присвячені особистості, включаючи мотивацію і вплив когнітивних факторів на особистість; наукові праці, присвячені психічному здоров'ю обдарованих дітей. Установлено, що більшість емпіричних психологічних досліджень, проведених у Китаї, вивчали відмінності між обдарованими і «звичайними» дітьми з точки зору пізнання та інших аспектів. Загальні результати показали, що в обдарованих дітей проявляються більш високі когнітивні здібності. Наприклад, Сюй і Фанг (2006 р.) провели дослідження навчання лічби обдарованих дітей і звичайних дітей у віці від двох до п'яти років. Обдаровані діти раніше засвоїли принцип лічби, а також краще засвоїли арифметичні дії [20]. Дослідження Чи (2009 р.) показало, що найбільш розвиненими здібностями обдарованих дітей є абстрактне мислення і обробка візуальної інформації. Дослідження Чжан, Лі і Сюй (2014 р.) про відмінності в розвитку між обдарованими і звичайними дітьми в здатності вирішувати проблеми показали, що обдаровані діти значно випереджали звичайних дітей у сферах пізнання, метапізнання і ефективності. Однак що стосується таких факторів, як особистісний розвиток і соціалізація, обдаровані діти не завжди випереджають звичайних. Дослідження Чжан, Лі і Сюй (2014 р.) показали, що розвиток обдарованих дітей прискорювався у віці від 11 до 12,5 років і сповільнювався у віці від 12,5 до 14 років. Навпаки, звичайні діти повільно розвивались у віці від 11 до 12,5 років і прискорювалися у віці від 12,5 до 14 років. Більш того, відмінності між групами в здатності вирішувати проблеми поступово зменшувалися в міру того, як вони ставали старшими [24]. Це відкриття має важливе значення для освітніх цілей щодо вдосконалення розвитку обдарованих дітей за рахунок повного використання їхніх переваг у ранні роки.

Ло, Сяо і Су (2008 р.) провели дослідження відмінностей в самооцінці між обдарованими і звичайними дітьми. Дослідження показало, що звичайні діти демонструють більш позитивні тенденції розвитку в самооцінці, ніж обдаровані діти того ж віку. Це дослідження показало приховані проблеми обдарованих дітей, коли вони перебувають у класі з висококонкурентними однолітками і відчувають тиск, щоб домогтися успіху в навчанні [12]. Дослідження Су, Тан і Фанг (2010 р.) показали, що розвиток IQ має прямий зв'язок з академічною самооцінкою, і що учнівський колектив справляє значний вплив на самооцінку, зокрема, соціальну взаємодію [15]. У дослідженні впливу стилю виховання на самооцінку міських обдарованих дітей або дітей-мігрантів Ченг і Ван (2010 р.) показали позитивний вплив на самооцінку регулярного вияву емоційного тепла і розуміння як в академічному, так і в неакадемічному контекстах [2].

У дослідженнях педагогічного характеру описуються і аналізуються освітні програми навчання обдарованих дітей. У цілому емпіричні дослідження або дослідження з оцінкою програм, присвячених практиці навчання обдарованих людей, в Китаї відсутні. Більшість статей, опублікованих у сфері освіти, є вступними або позиційними. Наприклад, Лю (2013 р.) подав освітню програму для обдарованих дітей у середній школі при китайському університеті Ренмін. Науковиця простежила історію і розглянула модель навчання обдарованих дітей у цій школі, систему відбору учнів, систему шкільного навчання і освітню програму для цих учнів, роль вчителів у формуванні учнівського колективу, особисті досягнення учнів [11]. Так само Ван і Хе (2013 р.) запропонували програму навчання обдарованих дітей у середній школі № 8 Пекіна, включаючи дані про освіту, ідентифікацію, навчальну програму та досягнення учнів [18]. У цих статтях освітня практика було подано як продукт накопиченого досвіду. Дай і Стинберген-Ху (2015 р.) провели єдине емпіричне дослідження, в якому аналізувалися результати Спеціального класу для обдарованих молодих людей (SCGY). У статті описувалася програма раннього розвитку з математики та природничих наук, яка реалізовувалася протягом 34 років у Китаї [3]. Це дослідження стало відповіддю на питання про вплив освітніх програм на обдарованих учнів у формі підтримки, а також визначило існуючі проблеми, які необхідно вирішити.

Таким чином, загальна кількість китайських емпіричних досліджень, присвячених обдарованим дітям і особливостям їх навчання і виховання, усе ще дуже обмежена порівня-

но з іншими азійськими країнами, такими як Сінгапур, Південна Корея та Індія, не кажучи вже про західні країни. Більш того, більшість досліджень базовано на психологічному підході, тому в освітній практиці не вистачає ілюстрацій, щоб сформулювати результати програм з розвитку обдарованих і талановитих людей. Для китайських науковців дуже важливим є виявлення і вирішення практичних проблем, які зазвичай виникають у Китаї, і до цих питань не можна підійти з допомогою західних теорій.

Незважаючи на недостатню кількість емпіричних досліджень, у Китаї активно розвивається психолого-педагогічна теорія навчання і виховання обдарованих дітей. Ураховуючи конфуціанські традиції, китайська культура підкреслює роль особистих зусиль і впливу навколишнього середовища в досягненні успіхів у навчанні. Протягом усієї історії формальної освіти китайська система ставить помітний акцент на «великих зусиллях, працьовитості, наполегливості, волі», які є запорукою успішного навчання [19]. Освіта в Китаї, орієнтована на обдарованих дітей, демонструє той же акцент на «виховання», який характерний для звичайної освіти. Наприклад, китайські психологи і педагоги схильні розглядати обдарованість швидше як «динамічний» процес, а не як «статичний» [22]. Більш того, відбір обдарованих учнів базований не тільки на їх інтелектуальних здібностях, але й включає широкі компоненти, що стосуються особистості, мотивації та трудової етики, які разом роблять внесок у повну картину таланту. Деякою мірою ця схильність до виховання змінює західну традицію звеличувати природні здібності перед результатами освітнього процесу. Більш того, освіта обдарованих дітей у Китаї починає все більше набувати «природного» підходу та ідеї про те, що обдаровані діти за своєю природою відрізняються від інших дітей. Варто зазначити, що сучасна освіта для обдарованих людей в Китаї є сумішшю «природи» і «виховання». У цілому програми розвитку талантів щодо загальної академічної успішності привели до видатних результатів китайських учнів за кількома міжнародними оцінками здібностей, таким як PISA і TIMSS. Більш того, згідно з дослідженням Даї і Стінберген-Ху (2015 р.) про оцінку Спеціального класу для обдарованих молодих людей (SCGY), багато випускників досягли значних успіхів в академічних, технічних і професійних сферах, як у Китаї, так і за кордоном [3].

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. Обдаровані й талановиті люди, що навчаються за цільовими освітніми програмами, відіграють все більш важливу роль у розвитку різних галузей науки Китаю і світу. Як високоефективні й успішні представники суспільства, вони роблять великий внесок у людський капітал нації. Хоча масштаби освіти обдарованих у Китаї невеликі порівняно з кількістю населення, а також іншими країнами, китайська практика пропонує теоретичний і практичний внесок як минулих років, так і сучасності. Сьогодні в Китаї проводяться психологічні та педагогічні емпіричні дослідження феномену обдарованості, дослідження, присвячені аналізу освітніх програм для талановитих дітей і молоді, пошуку ефективних форм і методів навчання.

Серед перспективних напрямів дослідження варто назвати такі: аналіз навчальних програм для обдарованих дітей, з'ясування ролі та значення вчителя у системі навчання обдарованих дітей, порівняльно-педагогічний аналіз навчання обдарованих дітей в Україні та в Китаї і деякі інші.

Список використаної літератури

1. Chan J. Giftedness and China's Confucian Heritage. *Conceptions of giftedness: Sociocultural perspectives*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2007. pp. 35–64.
2. Cheng L., Wang F. On the effect of parenting styles on ten-year-old urban or migrant gifted children's selfconcept. *Chinese Journal of Special Education*, 2010. № 12. pp. 36–42.
3. Dai D.Y., Steenbergen-Hu S. Special class for the gifted young: A 34-year experimentation with early college entrance programs in China. *Roeper Review*, 2015. № 37. P. 9–18.
4. Dai D.Y., Steenbergen-Hu S., Yang Y. Gifted education in Mainland China: How it serves a national interest and where it falls short. *Gifted education in Asia: Problems and prospects*. Charlotte NC: Information Age Publishing, 2016. P. 51–76.

5. Gong H., Lei J. The progress and enlightenment of psychological researches on supernormal children. *A Journal of Modern Special Education*, 2015. № 4. P. 23–29.
6. Jiao R., Zhang R., Yang Z.S. Development of the gifted children: From acceleration education to enrichment education. *Journal of Northeast Normal University (Philosophy and Social Sciences)*, 2008. № 6. P. 20–23.
7. Kerr B. Encyclopedia of giftedness, creativity, and talent. Thousand Oaks, CA: Sage, 2009. Vol. 2.
8. KPMG. Education in China. URL: <https://www.kpmg.de/docs/Education-in-China-201011.pdf> (дата звернення 06.05.2021).
9. Li L., Delisle J.R. Gifted education in China. *Gifted Education International*, 1990. № 7. P. 40–42.
10. Li Y.Q. A preliminary study on the WISC-IV score model and the cognitive characteristics of gifted children. *Chinese Journal of Special Education*, 2009. № 106. P. 47–51.
11. Liu P.Z. The report on the development of talent education at RDFZ. *Education of Innovative Talents*. 2008. № 5. P. 961–970.
12. Luo R.F., Xiao W., Su Y.J. The development of self-concept in gifted children aged 11 to 13. *Chinese Journal of Special Education*, 2008. № 96. P. 18–23.
13. Rudowicz E., Yue X.D. Concepts of creativity: Similarities and differences among Mainland, Hong Kong and Taiwanese Chinese. *The Journal of Creative Behavior*, 2000. № 34. P. 175–192.
14. Shi J., Zha Z. Psychological research on and education of gifted and talented children in China. *International Handbook of Giftedness and Talent*, 2000. № 2. P. 757–764.
15. Su X., Tan H., Fang J. A study on the self-concept of gifted students and its influencing factors. *Psychological Science*, 2010. № 33. P. 1248–1250.
16. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview> (дата звернення 06.05.2021).
17. Townsend M. Enrichment and acceleration: Lateral and vertical perspectives in provisions for gifted and talented children. *Gifted and talented: New Zealand perspectives*. Palmerston North: ERDC Press, Massey University, 2010. P. 361–375.
18. Wang J., He J. Innovative perspectives and scientific nurturing of talents – a brief introduction to the gifted education of Beijing no.8 high school. *Education of Innovative Talents*, 2013. P. 28–31.
19. Wu E.H. Factors that contribute to talented performance: A theoretical model from a Chinese perspective. *Gifted Child Quarterly*, 2005. № 49. P. 231–246.
20. Xu Z., Fang J. M. A study on counting and its strategies in gifted children of 2–5 years old. *Chinese Journal of Special Education*, 2006. № 74. P. 66–72.
21. Yue X.D., Bender M., Cheung C.K. Who are the best-known national and foreign creators – a comparative study among undergraduates in China and Germany. *The Journal of Creative Behavior*, 2011. № 45. P. 23–37.
22. Yun Z. Step into future schools: Exploring the model of primary and secondary education. Beijing: People's Education Press, 1993. 254 p.
23. Zha Z. Fifteen years of study on the psychology and education of gifted children. *Acta Psychologica Sinica*, 1994. № 26. P. 337–346.
24. Zhang B., Li J., Xu C. The developmental differences of problem solving ability between intellectually-gifted and intellectually-average children aged from 11-14 years old. *Acta Psychologica Sinica*, 2014. № 46. P. 1823–1834.